

2000-02-15

OPHAVSMAND/NØGLEPERSON

Ernest Mancoba

FAKTA

Dokumenttype:
Manuskript

Sprog:
Dansk

Dateringsbegrundelse:
Dateret nederst på manuskriptet.

Generel kommentar:
Manuskript til tale til Ejler Billes 90 års fødselsdag d. 6.3.2000. Talen findes i renskrevet form i bogen Ejler Bille 90 år, udgivet i forbindelse med udstilling på Silkeborg Museum 7.10.-3.12.2000 og Gl. Holtegaard 15.12.2000-4.2.2001.

Transkriberet, resumeret og annoteret af Karen Westphal Eriksen.

Omtalte personer:
Ejler Bille
Sonja Ferlov Mancoba
Erwin Graumann
Florence Mancoba, née Mangqangwana
Richard Mortensen
Christian Poulsen
Vincent van Gogh

Arkivplacering:
Ferlov Mancoba-arkivet.

DOKUMENTINDHOLD

Manuskript til tale til vennen Ejler Billes 90 års fødselsdag. Ernest Mancoba skriver om deres nære broderlige venskab og om hvordan han mødte de danske kunstnere i Paris, da han var kommet dertil fra Sydafrika. Heriblandt mødet med først keramikeren Christian Poulsen på den franske kunsthåndværkerskole, og siden blandt andet Ejler Bille, Sonja Ferlov (senere Mancoba), Richard Mortensen samt tyskeren Erwin Graumann.

TRANSSKRPTION

Ejler BILLE's Ninetieth Birthday :

Da jeg var en lille dreng i Afrika, for mange, mange aar siden, levede jeg sammen med min familie, i en slags minearbejders ghetto, kaldt Comet Location, der tilhørte East Rand Property Mines, midt i guldgrudefelten, langs « The Reef », ved byen Johannesburg. En dag, i vores lille tin-box hus, efter min mor lige var blevet forlöst, - det vil sige, havde født barnet alene, uden hjælp, som hun havde lært at gøre det, i den traditionelle indvielse, i løbet af hvilke ungdomen bliver introduceret i blandt adskillige voksende med föglende ansvar - og jeg selv havde faaet lov til at komme ind i rummet, hvor hun hvilede sig, med den ny-fødte i armene, spurgte jeg, efter at have takket hende, for den nye søster hun der havde givet os: « Men , Mor, jeg har allerede fire søstre. Hvorfor er det aldrig en dreng ? Hvornaar giver Du mig en bror, jeg kan lege med, saa jeg aldrig mere bliver alene, naar mine kamarater ikke er til stede ? »

« Hör nu, Ernest, svarede hun, lad dog vaere med at beklage Dig saa barnligt. Om det er en dreng eller en pige, er jo akkurat ligegyldigt . Selv om jeg godt forstaar at Du önsker Dig nogen til at lege med, maa vi vaere glade for de börn som Gud vil sende mig. Og dine brödere, dem finder Du ude i den store verden ! »

Nogle aar efter, jeg var blevet til en ung mand - som endelig havde faaet en lille brog, men uden at have nogen lege i faelles med ham, paa grund af alderforskellen - og prøvede at skaere i trae, for at blive billedhugger, i det land hvor jeg var født, forstod jeg at, ville man vaere kunstner, saa havde man den pligt, först og fremmest, at vaere helt sig selv; og at det ville jeg nemmelig aldrig faa mulighed for at blive, lige saa langt jeg ikke var betragtet som et frit menneske; og det troede jeg ikke nogensinde ville ske i løbet af min livstid, i Nord-Transvaal, mit hjemegn. Saa bestemte jeg at stole paa min mors ord finde nogen der ville tal med mig, fra menneske til menneske, selv om om det skulde vaere over graenser, selv langt vaek fra faedrelandet. Med det haab at det maatte bringe. Til sidst. En dybere

forstaaelse mellem folk.

Den aften jeg lige havde tabt syn af Africas kystlinier paa horizonen, om bord paa damperen « Balmoral Castle », og jeg sejlede vaek paa livets store hav, imod min skaebne, havde jeg dog ingen idé, om hvorledes den allerede laa som forberedt af de hemmelige krafter der, nogen gange, paa en maerkelig maade, styre menneskets kurs, hvad han end ellers bilder sig ind. Den förste europaeer jeg talte med var en engelsk « old mariner », som jeg havde mödt paa skibet og, senere igen, paa fast land, i en 'pub', ved havnen i Southampton. Af det han fortalte, husker jeg blot at han havde sejde som matros paa mange andre skive, i löb af livet, og isaer at den, som han sagde havde marere ham mest, bar et navn, jeg heller aldrig har kunne glemme, thi den kom til at symbolisere for mig eksistensen i det nye kontinent, som jeg var kommet til, og der var saa forskellig, havde jeg allerede forstaaet, fra mig Afrika. Baaden hed: « All Alone ».

Hvorledes jeg ikke endte i lignende vilkaar, « helt alene », saa fortvivlende for en mand der kom fra en kultur, hvor ingen, i den tid, blev efterladt i enesomhed, er mig en gaarde. I hvert fald er det faktum at da jeg, i 1938, kom til Paris fra London, ikke blot, havde min velgörer i England, Biskopen (som jeg havde kendt paa Fort Hare, de sortes universitet i Syd-Afrika) kontaktet, gennem nogle venner, direktören paa kunst-skolen i Rue d'Ulm, men naar denne bad de samlede studenter, om der var nogen af dem der ville kunne passe sig af en ny elev, der skulde komme fra London naeste dag, for at studere paa skolen, skete der – siden der i den tid kun var faa engelsktalende franskmænd – at en eneste haand löftede sig. Det var en Dansker, som studerede skulptur paa skolen. Christian Poulsen var hans navn. Tit har han bagefter fortalt hvor forbavset han blev, naar, i stedet for en af Hans Britiske Majestaets lyshaaret statsborgere i tweed jakke eller bowler-hat, som han havde ventet sig, stod der foran ham, en mörk sön af det fjerneste Afrika.

Dog efter kun faa dage, da tillid og venskab begyndte at opstaa mellem os, meddelte han, at hvis jeg, som jeg paastod, var kommet for at söge en rigtig dialog med den nye generation af kunstnere i Europa, saa var jeg meget heldig, fordi han kunne introducere mig til en gruppe af danske Surrealister, som netop levede i Paris. Naeste dagefterlod vi saa den latinske kvater og Rue Monsieur Le Prince hvor jeg boede, og fik sydpaa, op af Boulevard Saint Michel, imod og forbi den utaemelige löve der staar i Denfert-Rochereau – som jeg der saa for förste gang, men som desvaerre, ville vise sig alt for tam, der krigen kom -, saa videre ud til Eglise d'Alésia; og lidt efetr, gennem en lille diskret side-gade, til höjere, endte man i en slags indre gaard eller plads, ud over hvilke rejste sig en

gammel bygning. Vi gik op af trappen, og næste øjeblik, efter Christian havde banket paa, stod jeg over for en ung mand med et kalr blik, og et ansigt der udstraalede baade alvor og venlighed. Det var mit første syn af Ejler Bille og saadan startede mit første møde med ham.

Straks fandt vi os til pas med hinanden, og begyndte paa en dialog og et venskab som – det anede vi ikke – ville vare hele livet.

Bille fortalte hvorledes de unge i Europa havde undertaget det store oprør imod den dødfødte kunst man kalder « academisme », og hvorledes de havde støttet sig, blot andet, paa det udtryk, man tidligere havde set som de vilde folks börnestreger; mens jeg selv sagde hvor meget det havde betydet for mig at komme i kontakt (gennem kunstnere emigrerede fra Europa til mit land, og foto-reproduktioner), med Van Goghs maleri eller store billedhuggere fra Renaissancens tid. Jeg forklarede ogsaa, hvorledes det man i Europa kalder kunst, var, i den afrikanske samfund, baade adskillig fra menneskets liv i det daglige, og havde at gøre med den magiske verden.

Da vi tog afsted, sagde Bille: « Ernest, jeg kender nogen som, tror jeg, ville være meget interesseret i alt det Du fortæller om Afrika og kunst. Og som jeg gerne ville have dig til at møde. » Ved næste besøg i Impasse du Rouet, traf jeg saa, for allerførste gang, Sonja Ferlov.

Det var for mig spændende at høre hvorledes de unge surrealistiske havde gengivet i deres tidsskrift « Linien », skulpturer og masker fra Karl Kjersmeiers samling. Men jeg forstod at « Linien » var baade en kamp for det menneskelige udtryk og et mødepunkt af flere opfattelser, der hjalp kunstnere og publikum i en søgende fremgang. Bevaegelsen havde jo givet ljilighed for en kalrgørelse i den moderne tanke og kunst, selv om man end saa, senere, villigt eller uvillig, har fordunklet og forvandlet dens oprindelige betydning, projekt og muligheder.

Fra det jeg fik at vide, i disse diskussioner med Bille og Sonja, var jeg fuld enig med dem, og med den stilling de havde taget, sammen med Richard Mortensen, om at surrealismen eller den nye kunst ikke skulde være en reaktion imod fornuften, hvor meget dette end havde været misbrugt af fremskridt-ideologien i Europa, med en følgende videnskabs-forgudelses tendens – især i en tid hvor alle Nihilismens kaotiske styrker strækmarcherede over menneskhedens livsvigtige værdier, og nedtrampede selve Fremtidens lille blomst.

Bille havde jo som nabo, i Impasse du Rouet, en mand, der var et levende eksempel paa hvad der skete, naar det rene « instinkt » i et folk, var blevet manipuleret, efter at have tabt den sidste minde af fornuft. Han hed Erwing Graumann, en maler som tilhørte Expressionist skolen og var

blevet forfuldt af den brune magt i Tyskland, men af hvem Sonja beundrede og ville huske, hele livet, et fint billede der forestillede de graa tage over Berlin.

Mange gange, siden denne første lejlighed, har vi siddet or vækslet tanker og synspunkter over udtryk, menneskeheden og verdens forhold, set udstillinger sammen, gaaet paa besög hos andre kunstnere, eller hjolpet hinanden i det daglige, lige op til det öjeblik, hvor denne lille velsignet periode - der ikke varede for mig mere end to aar - endte desvaere brutalt, naar det en dag bankede paa dören og Skaebnen stod paa trinnet i « vert-de-gris » uniform.

Da Bille rejste hjem til Danmark, fulgte jeg ham til toget paa Gare du Nord, og de sidste ord jeg hörte fra ham, da toget, i rög og lyd, begyndte at köre, var : « Pas I godt paa hinanden, Sonja og Dig ! »

Jeg vidste ikke at det ville tage mere end otte aar til vores naeste möde, og kun efter at den veaeste krig og tid, menneskeheden nogensinde har set, ville havde fuldstaendigt öddelagt den verden af haab og inspiration, som vi havde oplevet i disse gode dages Paris.

For mig, har det vaeret en frygtlig lektion over hvad der sker naar man glemmer forfaedrenes store princip : « Menneskeheden er et ». En livsopfattelse som jeg havde modtaget med modermaelken, arvet far den gamle verdens aand og rejst med, i form af det letteste bagage – et afrikansk visord : « Umuntu ngumuntu ngabanye abantu », d.v.s. « Mennesket er mennesket gennem og paa grund af andre mennesker » Bille om end han, som ogsaa Sonja, havde forkastet alt det som i religionen er blevet misbrugt af dekadente tider, havde ligeledes bevaret det bedste i kristendomen, som netop kan knyttes til andre kulturers visdom, isaer opfordringen : « Alt hvad I ville at Menneskerne skulde gjøre mod Jer, ligesaa gjører I ogsaa mod dem. »

Om det var U Nkulunkulu, den store gud i gammel Syd Afrika, Jehovas Gode Forsyn, som missionsfortolket i kolonierne, der havde styret mine skridt til Impasse du Rouet, eller ej, kunne jeg ikke sige, men ting var dog for mig sikker – Det som jeg var kommet, hele vejen fra Afrika, for at möde, havde jeg nu fundet : en aandelige bror i verden.

Paris, den 15 Februar 2000

Ernest Mancoba

Ejler BILLE's Ninetieth Birthday :

Da jeg var en lille dreng i Afrika, for mange, mange aar siden, levede jeg sammen med min familie, i en slags minearbejders ghetto, kaldt Comet Location, der tilhørte East Rand Property Mines, midt i guldgrubefelten, langs « The Reef », ved byen Johannesburg. En dag, i vores lille tin-box hus, efter min mor lige var blevet forløst, - det vil sige, havde født barnet alene, uden hjælp, som hun havde lært at gøre det, i den traditionelle indvielse, i løbet af hvilke ungdomen bliver introduceret i blandt de voksende med følgende ansvar - og jeg selv havde faaet lov til at komme ind i rummet, hvor hun hvilede sig, med den ny-fødte i armene, spurgte jeg, efter at have takket hende, for den nye søster hun der havde givet os : « Men, Mor, jeg har allerede fire søstere. Hvorfor er det aldrig en dreng ? Hvornaar giver Du mig en bror, jeg kan lege med, saa jeg aldrig mere bliver alene, naar mine kamarater ikke er til stede ? »

« Hør nu, Ernest, svarede hun, lad dog vaere med at beklage Dig saa barnligt. Om det er en dreng eller en pige, er jo akkurat ligegyldig . Selv om jeg godt forstaar at Du ønsker Dig nogen til at lege med, maa vi vaere glade for de børn som Gud vil sende mig. Og dine brødere, dem finder Du ude i den store verden ! »

Nogle aar efter, da jeg var blevet til en ung mand - som endelig havde faaet en lille bror, men uden at have nogen lege i faelles med ham, paa grund af alderforskellen - og prøvede at skaere i trae, for at blive billedhugger, i det land hvor jeg var født, forstod jeg at, ville man vaere en kunstner, saa havde man den pligt, først og fremmest, at vaere helt sig selv; og at det ville jeg nemmelig aldrig faa mulighed for at blive, lige saa langt jeg ikke var betragtet som et frit menneske; og det troede jeg ikke nogensinde ville ske i løbet af min livstid, i Nord-Transvaal, mit hjemegn. Saa bestemte jeg at stole paa min mors ord og finde nogen der ville tale med mig, fra menneske til menneske, selv om det skulde vaere over graenser, selv langt vaek fra faedrelandet. Med det haab at det maatte bringe, til sidst, en dybere forstaaelse mellem folk.

Den aften jeg lige havde tabt syn af Africas kystlinier paa horisonten, om bord paa damperen « Balmoral Castle », og sejlede vaek paa livets store hav, imod min skaebne, havde jeg dog ingen idé, om hvorledes den allerede laa som forberedt af de hemmelige krafter der, nogen gange, paa en maerkelig maade, styre menneskets kurs, hvad han end ellers bilder sig ind. Den første europaeer jeg talte med var en engelsk « old mariner », som jeg havde mødt paa skibet og, senere igen, paa fast land, i en 'pub', ved havnen i Southampton . Af det han fortalte, husker jeg blot at han havde sejlede som matros paa mange andre skibe, i løb af livet, og isaer at den, som han sagde havde markere ham mest, bar et navn, jeg heller aldrig har kunne glemme, thi den kom til at symbolisere for mig eksistensen i det nye kontinent, som jeg var kommet til, og der var saa forskellig, havde jeg allerede forstaaet, fra mit Afrika. Baaden hed : « All Alone ».

Hvorledes jeg ikke endte i lignende vilkaar, « helt alene », saa fortvivlende for en mand der kom fra en kultur, hvor ingen, i den tid, blev efterladt i enesomhed, er mig en gaade. I hvert fald er det faktum, at da jeg, i 1938, kom til Paris fra London, ikke blot, havde min velgører i England, Biskopen (som jeg havde kendt paa Fort Hare, de sortes universitet i Syd-Afrika) kontaktet, gennem nogle venner, direktøren paa kunst-skolen i Rue d'Ulm, men naar denne bad de samlede studenter, om der var nogen af dem der ville kunne passe sig af en ny elev, der skulde komme fra London naeste dag, for at studere paa skolen, skete der - siden der i den tid kun var faa engelsktalende franskmænd - at en eneste haand løftede sig. Det var en Dansker, som studerede skulptur paa skolen. Christian Poulsen var hans navn. Tit har han bagefter fortalt hvor forbavset han blev, naar, istedet for en af Hans Britiske Majestaets lyshaaret statsborgere i tweed jakke eller bowler-hat, som han havde ventet sig, stod der foran ham, en mørk søn af det fjerneste Afrika.

Dog efter kun faa dage, da tillid og venskab begyndte at opstaa mellem os, meddelte han, at hvis jeg, som jeg paastod, var kommet for at søge en rigtig dialog med den nye generation af kunstnere i Europa, saa var jeg meget heldig, fordi han kunne introducere mig til en gruppe af danske Surrealister, som netop levede i Paris. Næste dag efterlod vi saa den latinske kvater og Rue Monsieur Le Prince hvor jeg boede, og gik sydpaa, op af Boulevard Saint Michel, imod og forbi den utaemelige løve der staar i Denfert-Rochereau – som jeg der saa for første gang, men som desvaerre, ville vise sig alt for tam, der krigen kom -, saa videre ud til Eglise d'Alésia; og lidt efter, gennem en lille diskret side-gade, til højere, endte man i en slags indre gaard eller plads, ud over hvilke rejste sig en gammel bygning. Vi gik op af trappen, og næste øjeblik, efter Christian havde banket paa, stod jeg over for en ung mand med et klar blik, og et ansigt der udstraalede baade alvor og venlighed. Det var mit første syn af Ejler Bille og saadan startede mit første møde med ham.

Straks fandt vi os til pas med hinanden, og begyndte paa en dialog og et venskab som – det anede vi ikke – ville vare hele livet.

Bille fortalte hvorledes de unge i Europa havde undertaget det store oprør imod den dødfødte kunst man kalder « academisme », og hvorledes de havde støttet sig, blot andet, paa det udtryk, man tidligere havde set som de vilde folks børnestreger; mens jeg selv sagde hvor meget det havde betydet for mig at komme i kontakt (gennem kunstnere emigrerede fra Europa til mit land, og foto-reproduktioner), med Van Goghs maleri eller store billedhuggere fra Renaissancens tid. Jeg forklarede ogsaa, hvorledes det man i Europa kalder kunst, var, i den afrikanske samfund, baade uadskellig fra menneskets liv i det daglige, og havde at gøre med den magiske verden.

Da vi tog afsted, sagde Bille : « Ernest, jeg kender nogen som, tror jeg, ville være meget interesseret i alt det Du fortæller om Afrika og kunst. Og som jeg gerne ville have dig til at møde. » Ved næste besøg i Impasse du Rouet, traf jeg saa, for allerførste gang, Sonja Ferlov.

Det var for mig spændende at høre hvorledes de unge surrealister havde gengivet i deres tidskrift « Linien », skulpturer og masker fra Karl Kjermeiers samling. Men jeg forstod at « Linien » var baade en kamp for det menneskelige udtryk og et mødepunkt af flere opfattelser, der hjalp kunstnere og publikum i en søgende fremgang. Bevaegelsen havde jo givet lejlighed for en klargørelse i den moderne tanke og kunst, selv om man end saa, senere, villigt eller uvilligt, har fordunklet og forvandlet dens oprindelige betydning, projekt og muligheder.

Fra det jeg fik at vide, i disse diskussioner med Bille og Sonja, var jeg fuld enig med dem, og med den stilling de havde taget, sammen med Richard Mortensen, om at surrealismen eller den nye kunst ikke skulde være en reaktion imod fornuften, hvor meget dette end havde været misbrugt af fremskridt-ideologien i Europa, med en følgende videnskabs-forgudelses tendens - isaer i en tid hvor alle Nihilismens kaotiske styrker strækmarcherede over menneskehedens livsvigtige værdier, og nedtrampede selve Fremtidens lille blomst.

Bille havde jo som nabo, i Impasse du Rouet, en mand, der var et levende eksempel paa hvad der skete, naar det rene « instinkt » i et folk, var blevet manipuleret, efter at have tabt den sidste minde af fornuft. Han hed Erwin Graumann, en maler som tilhørte Expressionist skolen og var blevet forfuldt af den brune magt i Tyskland, men af hvem Sonja beundrede og ville huske, hele livet, et fint billede der forestillede de graa tage over Berlin.

Mange gange, siden denne første lejlighed, har vi siddet or vækslet tanker og synspunkter over udtryk, menneskehed og verdens forhold, set udstillinger sammen, gaaet paa besøg hos andre kunstnere, eller hjolpet hinanden i det daglige, lige op

til det øjeblik, hvor denne lille velsignede periode - der ikke varede for mig mere end to år - endte desværre brutalt, naar det en dag bankede paa døren og Skaebnen stod paa trinet i « vert-de-gris » uniform.

Da Bille rejste hjem til Danmark, fulgte jeg ham til toget paa Gare du Nord, og de sidste ord jeg hørte fra ham, da toget, i røg og lyd, begyndte at køre, var : « Pas I godt paa hinanden, Sonja og Dig ! »

Jeg vidste ikke at det ville tage mere end otte år til vores næste møde, og kun efter at den værste krig og tid, menneskeheden nogensinde har set, ville have fuldstændig øddelagt den verden af haab og inspiration, som vi havde oplevet i disse gode dages Paris.

For mig, har det været en frygtlig lektion over hvad der sker naar man glemmer forfædrenes store princip : « Menneskeheden er et ». En livsopfattelse som jeg havde modtaget med modermælken, arvet fra den gamle verdens aand og rejst med, i form af det letteste bagage - et afrikansk visord : « Umuntu ngumuntu ngabanye abantu », d.v.s. « Mennesket er mennesket gennem og paa grund af andre mennesker »

Bille om end han, som ogsaa Sonja, havde forkastet alt det som i religionen er blevet misbrugt af dekadente tider, havde ligeledes bevaret det bedste i kristendommen, som netop kan knyttes til andre kulturers visdom, isaer opfordringen : « Alt hvad I ville at Menneskerne skulde gjøre mod Jer, ligesaa gjører I ogsaa mod dem. »

Om det var U Nkulunkulu, den store gud i gammel Syd Afrika, Jehovas Gode Forsyn, som missionsfortolket i kolonierne, der havde styret mine skridt til Impasse du Rouet, eller ej, kunne jeg ikke sige, men en ting var dog for mig sikker - Det som jeg var kommet, hele vejen fra Afrika, for at møde, havde jeg nu fundet : en aandelig bror i verden.

Paris, den 15 Februar 2000

Ernest Mancoba